

PIĘKNOŚĆ (207) sb f

o jasne.

sg N piękność (53). ◇ G piękności (53). ◇ D piękności (10). ◇ A piękność (48). ◇ I pięknoscią (18). ◇ L piękności (20). ◇ pl N piękności (1). ◇ D pięknosciąm (1). ◇ A piękności (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. Zespół cech lub właściwości budzących zachwyt, sprawiających przyjemność, wywołujących aprobatę; *pulchritudo* Mymer¹, *Vulg*, *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *decor* *Vulg*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *elegantia*, *venustas* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *species* *Vulg*, *Mącz*, *Cn*; *formositas*, *nitor* *Mącz*, *Calep*; *venus* *Mącz*, *Cn*; *dos*, *lepiditas*, *lepor*, *lepos* *Mącz*; *decentia* *Calep*; *almities*, *bellitudo*, *concinnitas*, *concinnitudo*, *forma*, *formitas*, *gratia*, *nitiditas*, *nitor*, *pulchritas*, *speciositas* *Cn* (203) : Mymer¹ 34; *Decor*, *Przyśtoyność*, *Okrálá/ Ochędożenie/ piękność/ foremność*. *Mącz* 79c; *Formositas*, *Piękność/ Vrodá/ Wdzięczność*. *Mącz* 134b, 95a, 101b, 102d, 157c, 187d (15); [wzór uczciwości, miary, świętobliwości z księdza Maciejowskiego wszyscy brali] iáko brał z onych pięci pánien Zeuxis málarz kítałt piękności *GórnDworz* B7v; miłość nic inego nie iest/ iedno požądanie piękności: á piękność nietelko tá iest/ ktora w rzeczach kítałtownie vrodzonych/ ábo złożonych/ álbo vczynionych ma fwe siedlińko/ ále y duńz á [!] náńzá cnotámi ozdobia/ iest dziwnie piękna *GórnDworz* L1; z Bogá piękność fie rodzi/ á iesth nie oddzielona od dobroći/ iáko gorączość od ognia. *GórnDworz* L15; cokolwiek iest dobrego/ á vzytecznego/ to káżdá rzecz tá/ ma y piękność w łobie. *GórnDworz* L15v, L1 [2 r.], L1v, L12v [2 r.], L14, L14v (36); *Calag* 425b; *KochDz* 106; *Calep* 291a, 292a, 356a, 430a, [874]a, 1111a; Cóz gdzie náńzé oczy Dońsiac niemogá? gdzie myśl/ która niebiem toczy/ Gdzie lámá piękność świeći/ y kítałty wńzech rzeczy? *KochFrag* 23; Wńzytko chcemy mieć piękne/ iedno duńzę łzpetną. A ono piękność z duńze ná ciáło wychodzi. *SkarKaz* 209a, 204b marg.

W przeciwstawieniu: »piękność ... sprośność« (1): Przydzie thedy odłáczyć piękność od wńzelákiey sprośności łlepego łmyłtu/ á vżyc oney oczymá/ vńzymá/ y myłłá *GórnDworz* Mm2.

Zwrot: »pięknoscią się zdobić« (1): Owa fie káżdá rzecz pięknoscią zdobi/ y iest [...] nie oddzielona od dobroći *GórnDworz* L16v.

Wyrażenia: »piękność boska, boża« [szyk 3:1] (3:1): duńzá zápaliwńzy fie miłostíá Bożey/ z Anyoły fie zbráci *GórnDworz* Mm5, L13, Mm6; Y pońtáwił [Bóg] to widome niebo [...] áby wnie przyńzły człek pátrzał/ á moc y piękność Bońká náńich wyczytał *SkarŻyw* 258.

»doskonała piękność« (1): O Tyrze/ tyś rzekło. Dońkonáłey piękności ia iestem [*Perfecti decoris ego sum*] *Leop Ez* 27/3.

»piękność duszna« (2): bo tákovey cudności [w człowieczym cie] ina przyczyna nie iesth/ iedno piękność duńzna: á táż iest łftotną dobrocią *GórnDworz* L16v, Mm2.

»najwyższa piękność« [o Bogu jako źródle piękności] (1): Możeńz być przyiemnieyńza miłostí/ miłńzy płomień/ nád then kthory fie z widzenia naywńyńzłzey piękności rodzi? *GórnDworz* Mm5.

»niebieska piękność« (3): [piękne rzeczy na świecie] przez fie pięknosci mieć by nie mogły/ iáko thá niebieńka piękuość [!]/ przez fie lámá/ y od fiebie piękność ma nieprzyrownáńá/ wieczńá/ łzczyrą/ á nie odmienná. *GórnDworz* Mm5v, L18v, Mm6.

»niewymowiona, niewypowiedziana piękność« (1:1): [prawdziwa miłość dworzanina] wziętym niż ięft wczynić/ y ku poznaniu oney niewymowionej niebieskiej piękności przywieść może. *GórnDworz* Ll8v; *SkarŻyw* A3.

»szczyra, istotna piękność« [szyk 2:1] (2:1): idźmy aż do onego naiwyższego gmáchu/ gdzie niebiełka/ požądána/ á ifotna piękność miełzka *GórnDworz* Mm6, Mm3v, Mm5v.

peryfr. »wieczna i prawa piękność« = *Bóg* (1): z żywiołow utworzone ciało/ [...] Zawodzi dużę/ ktorey wżyłtko máło: Gdy ciebie wieczney y prawey piękności Sámej nie widzi/ celu fwey miłości. *SzarzRyt* A2v.

»zwierzchna piękność« (1): iáko rzecz piękna y droga milcząc łama do siebie ciągnie: tak wzor cnot ktore wżytkę zwierzchną piękność przechodzą z czytania żywotow tych/ dziwnie fercá do siebie wabi. *SkarŻyw* A3v.

Szeregi: »piękność i ozdoba« (2): [słońce, miesiąc, gwiazdy] iáko s fwey zámierzonej miáry/ nigdy nie wychodzą [...] thák też zalię máią taką piękność w łobie/ y ozdobę/ iż rozum człowieczy/ nic pięknieifzego wymyślić łobie nie może *GórnDworz* Ll6; *KochFrag* 22.

»piękność i wdzięczność« (1): ktory [*Bóg*] ięft niewypowiedziány piękności y wdzięczności wżytkiej powod y zrzodło/ y zgromádenie ná kupę łzczęścia wżytkiego *SkarŻyw* A3.

a. *O osobach i elementach urody* (64) : *FalZioł* II 5d; Bo iey [*Izabelli*] Iuno páńftwá doć/ á Pállás mądrości/ Dálá iey też y Venus/ doftátek piękności. *KlerWes* A2v; *RejJóz* E5 *marg*; k wziętzy piękności/ Pomázálá oblicze fwe oleykiem wonności *LubPs* hh4; [*Aleksander*] widzyał krolowá ine pięknością formy y vrodá przechodzić *BielKron* 124v; piękności/ kłtałtownych człónkow/ bárziesz białeygłowie potrzebá/ niż męłczyznie: ábowiem wiele tey niedoštáie/ kthorá łie niegládká vrodzi. *GórnDworz* V7v; tá piękność/ ktorá oczymá łmiertelnymi thu ná ludziach widamy [...] zápala fercá náłze *GórnDworz* Mm5, V7, Ll5v, Ll7 [2 r.], Mmv, Mm3v; piękność iego [*syna*] przez cięmnicę ięft zefłkárádzoná. *HistRzym* 5v; *SkarŻyw* 486, 557; *PudłFr* 67; *SapEpit* B4; (*nagł*) NAGROBEK IEDNEY PANNIE. (-) TV on napiękniefzy kwiat pánieńkiesz młodości/ Ktoremu y Helená/ y łámá w piękności Wenus rowna nie byłá/ leży pochowany *SzarzRyt* D2.

piękność czego (9): *BielŻyw* 82, 136; *Leop Iob* 18/13; *BielKron* 124v; niemniey niż piękność ciálá/ áby vmył iey cnotámi ozdobiony miłował *GórnDworz* Mm2v, G2v, Mm; [*zakonnicy*] Stárfzemu łwemu oznaymili: [...] iáko łrodze gábáni łą pięknością [!] oney ołoby Smáragdego. *SkarŻyw* 14; *StryjKron* 365.

piękność czyja [w tym: *G sb i pron* (22), *pron poss* (8), *ai poss* (1)] (31): *OpecŻyw* 3v, 7; *RejJóz* E5; Nie opułzczám cie miłá młodości [*imię osoby dramatu*]/ Owłzem kochám łie w twoiesz piękności. *BielKom* E, E4v; Lecż Iudith corká Meráry tá w łwoiesz piękności/ Rozgromiłá ony iego okrutne łrogości. *LubPs* hh3v, M3, hh4; Nie zápátrzay łie ná piękność káżdego człowieká/ á miedzy niewiáłtámi nie miełzkay *Leop Eccli* 42/12, *Gen* 26/7, 6/25; *BibRadz* I 331b *marg*; *BielKron* 114v; thym wzięłza ich [*białych głów*] łławá ięft/ że łwiátem rzádzá/ y mogá łwoiá pięknością/ znędzić/ ábo vbłogofłáwić *GórnDworz* Dd2v; Widzimi łie iż dla piękności/ á vrody męłczyznkiesz/ bárzo by łie podobálá białymgłowám oná połpolithość/ á pomiełzanie krwi *GórnDworz* Hh4v, Aav, Bb7v, Ll4, Ll4v; Y kochál łie krol bárzo w piękności corki łwey *HistRzym* 102v, 5v, 8v, 9, 93 [2 r.]; młodzięncy

y pánienki rozchorzáły fię/ y odmienioná ięft piękność niewiaft. *BudBib* 1.*Mach* 1/27, *Dan* 13/32; *SkarŻyw* 14; *StryjKron* 607; *LatHar* 595; Niech ręká oku piękności iego nie zayrzy. *SkarKaz* 677a.

W połączeniu szeregowym (1): ciało [po zmartwychwstaniu] wielką chwałę/ więtszą niżli słońce piękność y iálność/ y wdzięczność wżytki wonie przechodzącą mieć będzie. *SkarKaz* 205a.

Wyrażenia: »[co] dziwnej piękności« (1): Oczy dziwnéy piękności/ W których sýe wżytki nayduią wdzięczności. *KochPieś* 53.

»niewymowna piękność« (1): Tedy Apollon Krol Tyrłki vsłyszawłszy o tey krolewnie/ á o niewymowney piękności iey [...] pomyłlił sam w łobie. *HistRzym* 9.

»osobliwa piękność« [w tym: być osobliwej piękności (1)] (2): A była [Zuzanna] ofobliwey piękności/ y wdzięcznego weyrzenia [erat delicata valde et pulchra specie]. *BudBib Dan* 13/31; *StryjKron* 607.

»pięknością ozdoby, okraszony« (2:1): *BielKron* 307v; *SkarŻyw* 486; było pácholátko vrodziwe/ y oblicza pięknością także członkow fubtylnością ozdobne *StryjKron* 365.

Szeregi: »krasa a piękność« (1): [Lucyfer] połamał goleni/ to ięft swą kráłę á piękność kthorą mu był bog dał *HistRzym* 93.

»piękność a chędożenie« (1): [Plato] na twarz często w zwierciedle patrzył, nie dla piękności á chędożenia ciała, ale aby znał iako vřtawiczne vczenie lata á czali twarz iego mieniły *BielŻyw* 82.

»piękność, (a, i) uroda« [szyk 4:3] (7): to złe być nie może w ktorým pięknořcz znaią A ty [...] Pięnořcz swą y vrodę z niecznotą chczelz zbraćić *RejJóz* E5; *BielKom* E; Bo sýe obawał [Izaak] wyznáć żeby mu [Rebeka] była oddaná wmałżeńłkie řtheadło: rozważaiąc łobie/ by go lepak niezábili dla iey urody á piękności [propter illius pulchritudinem]. *Leop Gen* 26/7; *KwiatKsiąż* A4; *GórnDworz* Hh4v; *SkarŻyw* 14; *StryjKron* 607.

b. O zjawiskach przyrody i wytworach ludzkich (47): Wieź że kazde řtworzenie z piękności obieraią *RejJóz* E5, E5; *LubPs* R3 marg, ff3v; Kwiateczki řie rořtrząły po řzyrokiey zyemi/ A káždy w roznych řárbach dziwnie piękność mieni. *RejWiz* 3; *Leop Os* 9/13; *GórnDworz* Mm5v; Sług vkrzyżowánego groby/ sławnieyřze řą/ niřzli Krolewřkie dwory: nie wielkořcią/ áni budowaním/ áni pięknořcią [...] ále chęcią tych co ie náwiedzaią. *SkarŻyw* 92; *ArtKanc* B2v; *CzahTr* C4; *SzarzRyt* D4v.

piękność czego (10): *LubPs* G2; *KwiatKsiąż* H4v; Weźrzyřł ná piękność Niebá/ Słońcá/ Gwiazd/ y Mieřciá. Weźrzyřł ná piękność zyemie *RejPos* 355v, 162, 259, 292v; czemu oczy řwe ná piękność iablká/ vřzy ná řłuchánie wężá/ řerce ná wżgárdę Bogá twego obracařł? *SkarŻyw* 261, 202, 227.

piękność czyja [w tym: G pron (8), pron poss (6)] (14): głupi ięft ktorýby konia dla piękuořci [!] iego kupił á nie patrzył pirwey czo ięft zacł *BielŻyw* 145; Dzyeń káždy pyęknořcyą swą moc yego [Boga] zeznawa *LubPs* E2v, C, E3, S3v [2 r.], T5v; Gdyź widzimy iż niebo nigdy řie nie mieni/ A w řwey zwykłej pyęknořci y wřzoki nam mieni. *RejWiz* 115v, 154v; ptařzki niebiełkie y kwiatki polne [...] záwždy řą w piękności řwoiey/ á w dziwным opátrzeniu iego. *RejPos* 217v, [219], 341; Bo iáka dobroć iego [kraju]/ a iáko wielka piękność ie⁸⁰? *BudBib Zach* 9/17; *WujNT* 786 marg.

G w funkcji przydawki: [co] [jakiej] piękności (4): Poźrzy wżgorę řkály iuź iáľno řie błyłkaią [...] Zarzá w zgorę wychodzi roźáney piękności *RejWiz* 34v; řlną řie [wybrani] iáko kámyki drogie á rozlicžney piękności przed řwięthym máyęřtatem iego *RejAp* 182v. Cf »[co] niewymowney piękności«, »piękność osobna«.

W połączeniu szeregowym (1): Abowiem iefliże fie kto przypátrzy pięknościam/ bogáctwam/ ochędożnościam/ á rozlicznym przypráwam fwiátá tego iáko wiele rofkolży á bogáctwá znajdye w tych márných omylnościami iego. *RejPos* 292v.

W przeciwstawieniach: »piękność (a. piękność mieć)... nikczemność, oszpecenie, szpetna stać« (3): [*Bog*] Obrocił pyękności ich w nędzne olšpecenye *LubPs* Sv; Iuż káżdá rzecz zacnieyfza ozdobiona bywa/ A iuż fie iey nikczemność pięknościami pokrywa. *RejWiz* 8; *GórnTroas* 69.

Wyrażenia: »dziwna (a. dziwna) piękność« (3): Ptałzkowie ná powietrzu iáko fie wiefzáią A iáką dziwną piękność ná fwym pierzu máią. *RejWiz* 10, 154; *RejPos* 341.

»[co] niewymowney piękności« (1): wyrzelifmy páłác niewymowney piękności *SkarŻyw* 227.

»piękność osobna (a. osobliwa)« [*w tym: [co] osobnej piękności (1)*] [*szyk 2:2*] (4): Vźrzał zamek ná gorze ofobney piękności *RejWiz* 64; *SkarŻyw* A3; Tá wieżá kiedyś piękność ofobliwą miála/ Teraz tak fzpetna ftoi iáko w morzu fkála. *GórnTroas* 69; *WitosłLut* A5v.

Szeregi: »piękność, kstałt« (1): owe dáchy czo ie Włóskiami zowá/ á nie fá y ftoią by kominy/ ábo ftudnie nie pokryte/ [...] nigdy tey piękności/ thego kftaltu/ áni pożytku niemáią *GórnDworz* Ll6v.

»piękność i śliczność« (1): I wybornie mogli poznać przez tę naukę wšelakich rzeczy piękność y fliczność/ która była prirodzona á która przyprawna *KwiatKsiąż* H4v.

»piękność abo wdzięczność« (1): Abowiem wefzło fłońce z vpalenim/ y wufużyło trawę/ y kwiat iey opadł/ y zginęła ona śliczność oblicza iego (*marg*) piękności ábo wdzięczności iego (-) [*decor vultus eius*]. *WujNT Iac* 1/11.

c. *O abstraktach [w tym: czego (7)] (9)* : *BielKron* 18v; tych dwu ięzikow [*greckiego i łacińskiego*] piękność/ ná mnimániu ftoi *GórnDworz* F7v, F5; Máchomet [...] narodowi fwemu wŹytkę piękność y Rzeczyppolitey y wiáry ábo nabożeńftwá/ w orężu vkázował *ModrzBaz* 113v, 135; *SzarzRyt* A2v.

W przeciwstawieniach: »piękność ... sprośność (2), grubość« (3): áby fwe^{go} ięzyká grubość/ á obcego piękność pokazał *GórnDworz* F2; głupia rzecz/ chlubić fię tym żeś miał oycá dobrego/ gdyś lam zły á fprośnością twoią fzpecifz rodzáiu piękność. *ModrzBaz* 57, 5v.

2. *Ktoś piękny lub cóś pięknego; species PolAnt* (4) : Zá wdzyęczne dzyedzictwo obrác nam tu raczył/ Pyękność Iákobowę [*Vulg Ps* 46/5] którą tak przeznáczył *LubPs* M4v; Odwódz oczy twoie od niewiáfty piękney/ áni fię zápátrzay ná cudzą piękność *BibRadz Eccli* 9/8; *BudBib Eccli* 9/8.

Wyrażenie: »śliczna piękność« (1): Gdy twarz piękná ze wŹtydem królewny [*Polikseny prowadzonej na śmierć*] vźrzeli. [...] Ten mówi/ žal fie boże téy śliczney piękności/ Drugi ferdecznie płácze ftráconey młodości *GórnTroas* 73.

Synonimy: **1.** *chędogość, cudność, foremność, gładkość, krasa, ochędostwo, ochędożność, okrasa, ozdobność, przystojność, śliczność, uroda, urodność, urodziwość, wdzięczność.*